

PRVNÍ ROK ZA KATEDROU: PŘEKONÁVÁNÍ VÝZEV SPOJENÝCH S PEDAGOGICKÝMI LÍDRY ZAČÍNÁJÍCÍMI UČITELKAMI

THE FIRST YEAR BEHIND THE DESK: NAVIGATING THROUGH THE CHALLENGES OF PEDAGOGICAL LEADERS BY NOVICE TEACHERS

Jakub Vlček^{1,2}

¹ Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

² Národní institut SYRI

Abstrakt

Studie prezentuje výsledky analýz, které vychází ze série rozhovorů, které byly pořízeny se začínajícími učitelkami v jejich prvním roce učení. Během sběru těchto rozhovorů jsem si všiml, jak učitelky hovoří o vedení svých škol a jak se později v procesu sběru dat stávají vůči jejich pedagogickým lídrům kritičtějšími. Rozhovory byly analyzovány pomocí metody otevřeného kódování a tematické analýzy pro hlubší porozumění tomuto vynořivšímu se tématu. Výsledky analýz naznačují, že za kritickým postojem směrem k pedagogickým lídrům stojí především nesoulad ve vzájemných požadavcích a v komunikaci. Tento nesoulad často vyústil v konflikty, které měly za následek narušení identity zkoumaných učitelek, změny v jejich výukové praxi a v některých případech i uvažování o opuštění školy. Zdá se však, že toto chování ze strany učitelek je spíše strategií, jak tyto náročné situace ve škole přežít a učit se z nich.

Klíčová slova: začínající učitelé; šok z reality; vedení školy; pedagogika přežití; polostrukturované rozhovory

Abstract

The study presents the results of an analysis based on a series of interviews conducted with six novice teachers in their first year of teaching. During the process of collecting these interviews, I noticed how the female teachers talked about their school management and how they grew more critical of their superiors later in the data collection process. The interviews were analyzed using open coding and thematic analysis to gain a deeper understanding of this emerging theme. The results of the analyses suggest that mismatches in mutual

expectations and communication are the main reasons behind the critical attitudes towards senior teachers. This misalignment often resulted in conflicts that resulted in the disruption of the identity of the studied female teachers, changes in their teaching practices, and in some cases, consideration of leaving the school. However, this behavior by the teachers seems to be more of a strategy to survive and learn from these challenging situations at school.

Keywords: novice teachers; shock of reality; school leadership; pedagogy of survival; semi-structured interviews

1 ÚVOD

Začátky učitelství představují pro začínající učitele výzvu, neboť se v této fázi odehrává řada situací, které vyžadují, aby začínající učitelé učinili zásadní rozhodnutí o tom, jak reagovat na konkrétní problém (Stewart & Jansky, 2022). Tyto momenty jsou nazývány jako „bumby moments“ (Romano, 2006).

2 TEORIE

Mnohé výzvy, kterým začínající učitelé v začátcích své kariéry čelí, souvisí převážně s kázní ve třídě, motivací žáků, řešením individuálních rozdílů mezi žáky, hodnocením žáků, vztahy s rodiči, třídním managementem či nedostatkem materiálů a pomůcek (srov. (srov. Çakmak et al., 2018; Veenman, 1984;). Jedna z možných problémových výzev může být spojena i s nedostatečnou komunikací ve vzájemných požadavcích nebo nedostatečnou podporou ze strany pedagogických lídrů (tj. vedení školy – ředitelů a jejich zástupců) (Ugwu et al., 2020). Výzvy provázející úvodní měsíce začínajících učitelů, tak mohou nabírat různých podob. Společné je však pro ně to, že mají často přímý dopad na identitu, kompetence a profesionalitu začínajících učitelů. V horších případech může dojít i k šoku z reality (Veenman, 1984), který postihuje právě učitele v začátcích a nastává v momentech, kdy se setkávají s něčím, na co nebyli připraveni (srov. Çakmak et al., 2018; Veenman, 1984).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Studie je součástí disertačního projektu, který se zabývá subjektivně vnímanou připraveností začínajících učitelů. Sbíraný datový materiál obsahuje velké množství dat, která jsou natolik bohatá, že umožňují sledovat některé další fenomény, které přímo nespádají do výzkumného cíle disertační práce. Výstupem je proto tato studie, která vytěžuje data ze série rozhovorů, které byly pořízeny ve školním roce 2022/2023. Výzkumný vzorek tvoří šest začínajících učitelek. V důsledku nezáměrného výběru je tento vzorek, z hlediska typu škol, heterogenní. Učitelky působí na českých státních či soukromých základních a středních školách jako učitelky českého jazyka a literatury. Některé z těchto učitelek též vyučují další předměty, jako jsou dějepis, anglický jazyk či občanská výchova.

Pořízené rozhovory byly přepsány a analyzovány pomocí programu Atlas.ti, kdy byly podrobeny otevřenému kódování a následné tematické analýze.

4 VÝSLEDKY/OČEKÁVÁNÉ VÝSLEDKY

Výsledky šetření dokládají, že první rok byl u zkoumaných učitelek doprovázen řadou výzev, kterým se musely v průběhu školního roku postavit a řešit je. Kromě běžných výzev, jako je vysoká pracovní zátěž, náročnost povolání a individuální problémy žáků (např. s poruchami chování nebo učení, šikana mezi žáky atd.), se v datovém materiálu objevila specifická kategorie výzev spojených s „konflikty“ s pedagogickými lídry jejich škol. Tyto konfliktní situace často vznikaly z nedostatečného porozumění vzájemných očekávání nebo nedostatečné komunikace mezi oběma stranami. Učitelky se tak dostávaly se svými lidry do menších či větších střetů. Jako obranný mechanismus vyvinuly učitelky řadu strategií, včetně změn ve svém chování a působení na škole, přístupu k výuce či celkovém myšlení ohledně jejich profese. I přesto to u části z nich vedlo k myšlenkám o odchodu ze škol.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Výzkum Ugwua et al. (2020) zjistil, že právě nesoulad mezi vedením školy a učitelem odvádí pozornost obou stran od jejich povinností a že v tomto krizovém období jsou negativně ovlivněny učitelské kompetence a především

angažovanost. Výsledkem toho pak může být právě ovlivnění profesionality, motivace a celkové kvality výuky začínajících učitelů. Předložený příspěvek ale dokládá, že si učitelé vyvíjí vlastní strategie pro řešení nepříjemných problémů, ze kterých se následně učí a zlepšují své profesní dovednosti. To ostatně odkládá i řada výzkumných šetření (viz Çakmak et al., 2018; Romano, 2006; Woods, 1979).

PODĚKOVÁNÍ

Výzkum vznikl v rámci projektu Národního institutu SYRI (LX22NPO5101) financovaného EU – Next Generation EU (MŠMT, NPO: EXCELES).

6 LITERATURA

- Çakmak, M., Gündüz, M., & Emstad, A. B. (2018). Challenging moments of novice teachers: survival strategies developed through experiences. *Cambridge Journal of Education*, 49(2), 147-162. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2018.1476465>.
- Romano, M. E. (2006). “Bumpy moments” in teaching: Reflections from practicing teachers. *Teaching and Teacher Education*, 22(8), 973–985. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2006.04.019>
- Stewart, T. T., & Jansky, T. A. (2022). Novice teachers and embracing struggle: Dialogue and reflection in professional development. *Teaching and Teacher Education: Leadership and Professional Development*, 1. <https://doi.org/10.1016/j.tatelp.2022.100002>
- Ugwu, S., Okeke-James, N., Oparaji, I., Emengini, B., & Igbokwe, I. (2020). The influence of principal- teacher conflict on teachers’ job performance in public secondary schools in Awka South of Anambra state, *International Journal of Advanced Education and Research*. 5(4), 39–42.
- Veenman, S. (1984). Perceived Problems of Beginning Teachers. *Review of Educational Research*, 54(2). <https://doi.org/10.2307/1170301>
- Woods, P. (1979) *The Divided School*. London: Routledge, 1979.